

Kildebjergkvinden

- om en egekistegrav fra bronzealderen

Af Louise Søndergaard og Merethe Schifter Bagge

I efteråret 2020 skulle museets arkæologer foretage de allersidste udgravninger på Kildebjerg ved Ry, hvor der grundet massiv byudvikling er foretaget utallige udgravninger gennem de sidste 16 år. Der var tale om en overpløjet gravhøj, som skulle udgraves, før nye beboere på Kildebjerg kunne rykke ind. Det viste sig at være en overordentlig spændende udgravning. Eftersom udgravningen pågår i skrivende stund, skal artiklen her kun omhandle en lille – men ganske væsentlig! – del af det fremkomne.

Bredhøj

Den undseelige høj, kaldet Bredhøj, ligger i vore dage omkranset af golfbane og stisystemer og passeres formentlig ganske ubemærket, når man færdes langs Skovagervej. Højen har nok aldrig været særlig høj, men en markant, naturlig forhøjning i landskabet har gjort det nemt for bronzealderens anlægsarbejdere at få synliggjort mindesmærket uden at skulle fragte alt for mange græstørv til stedet. På baggrund af en forundersøgelse, der bestod i at lægge en søgegrøft tværs gennem højens midte, var det ingen

Det første møde med den stendækkede grav. Arkæologerne spekulerer på, hvor stort et arbejde det er at få skovlet stenene rene med håndskovl, mens detektorfører René Hansen i venstre side af billedet rustet sig med tålmodighed; det varer længe, inden han kan beskue fundet i sin helhed.

hemmelighed, at højen rummede en urnebegravelse og en brandplet. Disse kunne straks henføres til den yngre del af bronzetiden (1100-500 f.Kr.), da det først var i denne periode, at man indførte ligbrændings-skikken. Det har været almindelig praksis, at yngre grave blev nedsat i eksisterende høje som en del af en langvarig forfædre kult, der udspillede sig omkring de hellige landskaber, som højene var en del af.

På baggrund af andre udgravede høje på Kildebjerg forventedes det, at en ældre grav – formentlig fra den sidste del af stenalderen – ville udgøre den oprindelige, centrale grav, der i sin tid gav anledning til højens opførelse. I vores indledningsvis søgen efter den grav, skete der imidlertid noget ganske uventet. I den nordlige udkant af gravhøjen, som er omtrent 24 meter i diameter, begyndte der ved den maskinelle muldafrømning at dukke sten op. Detektorfører René Hansen, som bistod med afsøgning af højen ved afømningen af overjorden, ilede til og fik straks et godt signal nede mellem stenene, der herfra måtte fritlægges med skovel, ske og børste. Et slidsomt arbejde, der dog lønnede sig ved glæden over at se de umiskendelige rester af en egekestebegravelse fremtønde af mulden.

Egekistegraven

Egekisten var godt nok for længe forsvundet, men den imponerende stensætning, som kisten har været omsat med, fremstod uforstyrret. Stendyngen var orienteret øst-vest, og af det aflange aftryk efter kisten kunne man se, at den har været 270 cm lang og 60 cm bred. Selve stensætningen var 4,2 m lang og 2,7 m bred og bevaret i en højde af omtrent 40 cm. Kisten har formentlig bestået af en lang, afbarket egestamme, der var flækket på langs og derefter udhulet, så den døde kunne gravlægges heri. Det må have set prægtigt ud ved gravceremonien, hvor den lange egestamme har tronet oven på den omhyggeligt anlagte stenforhøjning. Nu var der kun lidt brun jord tilbage der, hvor kisten engang stod, men vi vidste jo fra detektoraftøgningen, at der var metal i graven.

I den sparsomme fyld i sporet efter kisten fremkom der masser af bittesmå bronzestykker i de områder, hvor der kunne forventes metalgenstande. Området med detektor-signalet lå midt i gravens nordside, og her dukkede der en bronzedolk frem. Dolken var 28 cm lang, og både klinge og sværdfæsteknap var udført i bronze. De to dele har været forenet med et skæfte i organisk materiale – måske ben eller træ. Den slags raffinerede detaljer kunne ikke aflæses i felten, da kniven var i så dårlig forfatning, at der ikke kunne graves helt ind til genstanden. Det så dog ud som om fæsteknappens diameter var ganske stor, hvilket ses i den ældre bronzetids periode II (1500-1300 f.Kr.). Ved klingens sids ses en smule træ, der formentlig stammer fra skeden, men det bliver vi først klogere på efter konserveringen.

Efter afrensning fremstod graven som en oval struktur med en trugformet fordybning i midten, der tydeligt viser egetræsstammens rundede form.

Der er meget som skal noteres, registreres og vurderes, inden arkæologerne kan begynde at grave genstandene frem.

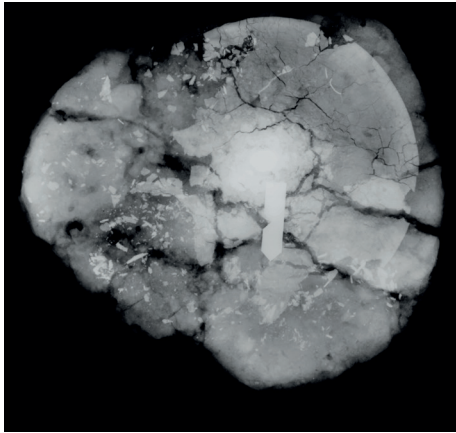
Til venstre ses bronzedolken, som den lå i gravens nordlige side. Lige netop ved gravlagtes venstre arm. Metallet var i så dårlig stand at dolken ikke kunne graves yderligere fri. Til højre ses dolken pakket omhyggeligt ind i gaze, så den forsvarligt kunne fragtes til Moesgaards konserveringsafdeling.

Ved halsregionen lå der en helt enkel, meget itubrudt bronzehalsring, og ved den gravlagtes fødder lå resterne af en tynd ankelring, ligeledes af bronze. Af disse var der så lidt metal bevaret, at de ikke gav noget udslag på metaldetektoren. Det samme gjaldt den sidste gravgave: I gravens midte, lige ved siden af dolken fremkom en bælteplade. Ikke nok med at bæltepladen var stærkt nedbrudt, den var også forstyrret af musegange, og på røntgenbilledet af den fornemme gave ses tydeligt, at kun omtrent en fjerdedel har overlevet de 3500 år i jorden. En bælteplade, ankelring, halsring og en dolk taler dog deres tydelige spor; gravlagte var en kvinde, og dét endda en særlig fornem én af slagsen.

Det blev meget hurtigt klart, at metalgenstandene i graven var i virkelig dårlig forfatning. Det var lidt som at forsøge at udgrave en våd kiks, så en fuldstændig afdækning af gravgaverne kom ikke på tale. Der blev i stedet efterladt flere cm jord om genstandene, som blev taget op i et såkaldt præparat, så jorden siden kan fjernes af en konservator under mikroskop.

En særlig kvinde

En bælteplade var et fornemt smykke, der kun blev båret af aristokratiets kvinder og formentlig kun ved særlige begivenheder. Praktisk har den jo ikke været, som den sad monteret foran på maven, men den har set prægtig ud og har skullet symbolisere solen. Bælteplader blev støbt i bronze, og de var ekstremt tynde i metallet, hvorfor bevaringen ofte lader en del tilbage at ønske. De kunne være i forskellig størrelse, der gerne blev større jo længere op i bronzealderen, man kom, men alle havde form som en cirkulær smykkeskive med ophøjet, ret spidst midterparti.

Til venstre ses røntgenbilledet af Kildebjerg-kvindens bælteplade, og det er tydeligt at se pladens ringe stand. Den lysende plet i midten viser bæltepladens spids, hvilket svarer til midten af pladen. Desuden ses pladens afrundede kant, samt noget utydelige spor efter spiral-ornamentik. Til højre ses et foto af en lignende bælteplade (Broholm 1952).

De var ornamenterede med spiraler og koncentriske cirkler, hvilket også ses på røntgenfotografiet af Kildebjergkvindens 15 cm brede bælteplade. Dimensioner og ornamentik på Kildebjergkvindens bælteplade er lige som dolken med til at datere graven til tidsrummet mellem 1500-1300 f. Kr.

Et højteknologisk samfund

1500-1300 f. Kr. falder sammen med det 18. dynasti i Egypten, og Tutankhamon og Kildebjergkvinden har måske levet samtidigt. På denne tid opførtes mange af de imponerende gravkamre i Kongernes Dal, og man kan forledes til at tro, at man heroppe mod nord var langt bagefter teknologisk set, men det er ikke tilfældet. Her manglede man godt nok bjergenes bestandige byggesten, men det lod man sig ikke begrænse af. Anlæggelsen af en gravhøj krævede en høj grad af organisation, præcision og erfaring. Mobiliseringen af arbejdskraft i forhold til gravlæggelsen, afskæring af tørv m.m. vidner om et særdeles organiseret samfund, der også havde fuldt styr på præcision i forhold til højens opbygning, så den ikke skred sammen og mistede formen. Et enkelt blik på de skråninger, der følger vore dages motorvejsstrækninger, viser, at det kan være en vanskelig opgave, som bronzealderens folk mestrede langt bedre end nutidens entreprenører.

De manglende bjerge forårsagede også mangel på metaller, så kobber og tin måtte importeres sydfra. Fremstillingen af bronzegenstandene foregik dog i stort omfang på dansk grund, og bronzestøberens teknik var imponerende allerede på dette tidspunkt. Både gravens dolk, ankelring,

halsring og den ultratynde bælteplade er støbt ved *cire perdue*-metoden ("det tabte voks"). Her fremstilles en voksmodel af genstanden, som så indridses og -stemples med de detaljerede ornamenter, før modellen indhylles i ler. Voksen smeltes ud og metallet hældes i ler-formen. En simpel, men genial teknik, der stadig anvendes.

Organiske spor

De mest berømte egekistegravlæggelser kendes fra Egtved (Egtvedpigen) og Borum Eshøj, hvor det organiske materiale fremstod, som var det nedlagt dagen forinden. Kildebjergkvindens grav er desværre ikke så velbevaret. Dyrkning, sure jordbundsforhold, bakterier, svampe og markmus har for længst gjort det af med det skind, hun formodentlig har været lagt på. Hun har helt sikkert også været klædt i uldtøj og måske med et kunstfærdigt hårnet af hestehår. Derudover kan der, som hos Egtvedpigen, have været en birkebarksspand med en alkoholisk drik eller nedlagt sommerblomster. Alt det aner vi ikke noget om. Måske er vi heldige, at der kan være lidt organisk materiale bevaret ved metallerne, når disse skal gennemgås af konserveringsafdelingen på Moesgård Museum. Flere detaljer vil helt sikkert kunne udrulles, når først genstandene bliver pakket ud af deres gipsbandager. Af kvinden var der heller intet bevaret, så det eneste vi ved om hende, er, at hun var af fornem slægt, og at hun har været omkring 165 cm høj. Det sidste kunne vurderes ud fra placeringen af hendes smykker.

Gravlejet, hvorpå den udhulede egekiste har været anbragt. Sådan så graven ud, da det overliggende stentæppe var fjernet. De mange mørke striber under graven er spor efter den forhistoriske plov, arden.

Rekonstruktion af Kildebjergkvinden i sin kiste.

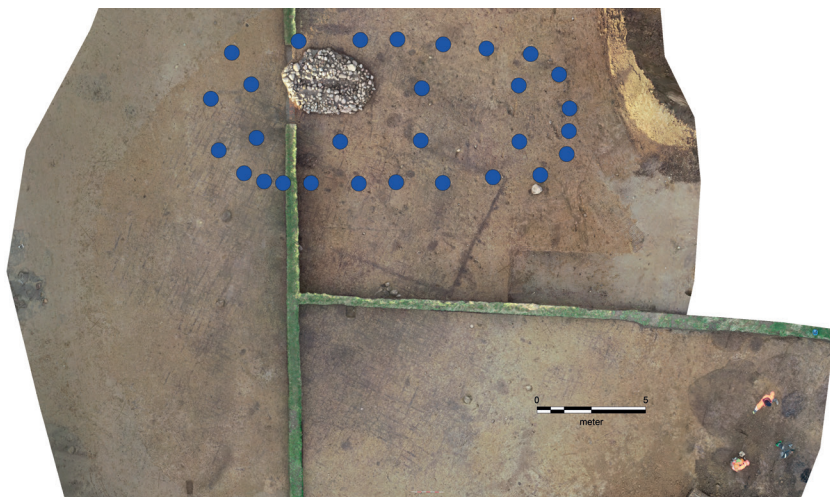
Velvalgt hvilested

Da graven var udgravet og det sidste højfyld fjernet med gravemaskine, kom der flere overraskelser. Det viste sig, at egekistegraven var den første begravelse på stedet, hvilket er usædvanligt, da den lå placeret i højens kant og ikke centralt, som ”grundlæggergrave” ellers normalt gør. Dertil dukkede der spor af to huse op under højfylden. Det første hus kunne dateres til den sidste del af stenalderen, mens det yngste hus typologisk set har været omtrent samtidig med egekistegraven – altså ældre bronzealder. Graven var således placeret i den vestlige del af et langhus, let forskudt for husets arnested. Teorierne gik derfor straks på, om kvinden med egekistegraven engang boede i dette hus. Og om hun netop var begravet der, hvor hun i sit levede liv lå og sov; op af husets varmekilde. Hvis det er sandt, er det med til at understrege Kildebjergkvindens magtposition i samfundet, da man således har opgivet et hus, så det kunne indgå i et gravritual.

Aristokratiske gravlæggelser

Egekistegrave i høje har været for eliten, og de optræder kun ganske sjældent i den arkæologiske dagligdag. I Skanderborg kommune er det således blot det tredje eksemplar, vi har kendskab til. Den nærmeste ligger 1 km fra Kildebjergkvinden. I en gravhøj ved Lynghoved i Ry blev der i 1973 udgravet en tilsvarende grav¹, men med langt bedre bevaringsforhold.

Gravhøjen set fra drone. Den stensatte grav ses i toppen af billedet, og højens udstrækning kan ses ved de mange mørke ardspor, der går på kryds og tværs, og som har ligget velbevarede under højfylden. De blå prikker angiver stolpehullerne i huset, der stammer fra ældre bronzealder. Midt i gravhøjen anes en mørk tresidet firkant; det er den østlige gavl af huset fra den sene del af stenalderen. Husets anden ende har været konstrueret med en rundet gavl af mindre stolper.

Der var tale om en mand i uldtøj, liggende på et leje af græs eller hø med en kohud lagt ovenpå. Han havde til brug i evigheden fået medgivet et sværd med læderbetrukket træskede, to tutuli (små bæltepladelignende smykker i miniature), to bøjlenåle i bronze og et armbånd af 24 ravperler, bronzespiraler og en enkelt blå glasperle.

Den anden grav blev udgravet i 1854, da man skulle anlægge en vindmølle oven på en høj ved Hørning.² Der står stadig en mølle på den gamle gravhøj i Hørning, men egekistegraven er for længst væk. Stenkisten indeholdt en kvindegrav – også med bronzedolk og bælteplade. Hertil var der en pålstav i bronze og et drikkehorn, og af kvinden var der både skeletdele, uldklæder og sågar hår. Endnu en udgravning foretoges af denne i 1913, og her fandt man blot stenlejet med aftryk af egekisten samt lidt bronzestøv.

Mandsgraven fra Lynghoved vurderes til at være et par århundreder yngre end Kildebjergkvinden. Det er imidlertid svært at datere mere nøjagtigt end et par århundreder, og da slet ikke på fund, der er udgravet i 1854. Man synes dog nok at kunne konkludere, at der har været en aristokratisk slægt i området omkring Kildebjerg. Manden, der blev gravlagt 1 km borte, kan således have været en efterkommer af Kildebjergkvinden.

Det finder vi aldrig ud af, men sikkert er det, at historien om gravhøjen vil udvikle sig meget mere før udgravningen afsluttes.

Noter:

¹ Siim 160203-158. Området lå dengang under Silkeborg Museum, som udgravede den under journalnummer SIM 26/1973 Lynghovedgård.

² Banehei 160205-1.

Litteratur:

NatMus-hjemmeside:

<https://natmus.dk/historisk-viden/danmark/oldtid-indtil-aar-1050/bronzealderen-1700-fkr-500-fkr/baeltepladen-fra-langstrup/kvinden-og-baeltepladen/>

Broholm, H.C. (1952): *Danske Oldsager. III. Ældre bronzealder*. København.

Jensen, Jørgen (2006): *Danmarks Oldtid, Bronzealder 2000-500 f. Kr.* Gyldendal.

https://danmarkshistorien.lex.dk/Dekoration_og_form